

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**R. P. Pavli Laymann è Societate I: Theologiae Moralis
Compendiv[m] absolutissimum et in quinq[ue] libros
partitum**

Laymann, Paul

Moguntiae

Tractatvs II. De Restitutione.

urn:nbn:de:hbz:466:1-40716

vt tali iure per non vsu eius via præscriptionis spoli-
lieris.

TRACTATUS II.

De

Restitutione.

CAP. I.

Quid sit Restitutio.

Restitutio est damni iniuste dati secundum
Arithmetica¹ æ qualitatem restitutio. NB.
Iniuria alia & Materialis, cum rem alienam
possides bona fide putaris esse tuam. For-²
malis alia, si rem accipis, cum scias vel scire possis ac
debeas, id agendi ius tibi non competere.

Duæ sunt restituendi radices: Vna ex parte rei,²
acceptæ; possessæ; altera ex parte iniustæ acceptio-
nis seu læsionis, ob quam res ablata domino resti-
tui debet, etsi, qui iniuste læsit, nihil ex ea possi-
dat.

NB. 1. Mensura restitutionis faciendæ ob iniu-
riam solum materialem, ratione rei acceptæ, posses-
sæ, debet esse quantitas possessionis: id est, vt tantum
restituas, quantum ex re aliena possides, vel inde lo-
cupletior factus es. Mensura autem restitutionis fa-
ciendæ ob iniuriam formalem, ratione iniustæ da-
mnificationis, debet esse quantitas alieni damni, vt
nimitum, quatenus alter læsus est, restitutio fiat, ni-
hil attendendo, vtum is, qui læsit, V.C. ædes in-
cendit, aliquid inde habeat nec ne. 2. Hæ duæ ra-
dices interdum concurrunt in fure, apud quem, si
res furtiua melior siue auctior facta est, debeat eam

Aa 3 ita

ita auctam domino suo restituere, deductis
in foro conscientiae expensis, quas fur vtiliter fecit.
autem res furtiua in manu furis deterior facta
quam si in domini potestate mansisset, tunc cogit
domino restitutionem damni praestare, ratione
iustae laesionis Interdum haec duae restituendi ratio
separatur V. C. in rei aliena bona fide possidente
enim solum ex primo restituendi capite obligatur
Item, in rei alienae destructore, qui si nihil inde possi-
deat, solum ex secundo restituendi capite obligatur
est.

3 Pro sola iniuria, si nullum damnum precio-
mabile datum sit, restitutio facienda non est, ante
dicis sententiam. Exemplum habes in adultera
quamuis notorio, si exinde nullum aliud damnum
proueniat marito adultera, nulla ei restitutio faci-
da in foro conscientiae. Ratio conclusionis est, quod
restitutio est actus iustitiae commutativae, sola autem
iniuria, quatenus pro ea satisfieri debet, non est ob-
iectum iustitiae commutativae, sed vindicativae, quae
ad Magistratum.

4 Restitutio solius Iustitiae commutativae actus est
restitutio facienda militibus à Duce, qui inaequaliter
diuidit spolia, transit in actum commutativae ius-
tiae, adeò ut restituere tenetur, secundum arithmeti-
cam aequalitatem.

NB. Res ablatae, si extent, restitui debent
dum numerum, vel, ut Iuristae loquuntur, in specie,
vel secundum idem genus ac qualitatem; ut pecunia
pro pecunia; vel si usu non absumptibili, ut ar-
des, aequivalens boni viri ar-
bitrio.

C A P. II.

Vtrum restituere ablata sit necessarium ad salutem.

Restituere iniuste ablata est necessarium ad salutem, necessitate præcepti: patet Rom. 14. Reddite omnibus debita. Ratio, quia rem alienam detinere, destruere, continet iniquitatem & iustitiam, quæ alio modo tolli non potest, nisi per restitutionem. Ergo.

Licet præceptum restituendi secundum formam sit affirmatiuum, tamen includit negatiuum, & ita semper & statim obligat (dum creditor rationabiliter inuitus est) sicut omnia negatiua præcepta (V.C. restituere & non detinere.)

Vnicum est peccatum iniustitiæ detentionis & non restitutionis: quia opponitur vnico præcepto iniuste non retinendi, & consequenter restituendi.

C A P. III.

De Possessore bonæ fidei, quatenus restituere teneatur.

Bonæ fidei possessor, si intelligat rem alienam esse, non plus restituere debet, quam possidet, nisi legitime præscripsit. Quod si consumpserit res, nihil tenetur restituere, nisi in quantum locupletior inde factus. Ratio, cum bonæ fidei possessor nullam iniuriam intulerit, non obligatur ex capite iniustæ acceptionis, sed solum ex capite rei acceptæ & possessæ, quare plus restituere non cogitur, quàm possidet. V.C. Si vestem holosericam 20 aureis valentem, & à fure tibi donatam, bona fide accepisti & attriuisi; postea verò dominus compareret, in primis ipsi restituere debes vestem attritam, quæ forte non am-

Aa 4 plus,

plius, quam 10. aureis valet. Deinde compensare debes attritionem vestis, non omni modo, sed quantum ditior factus es. V. C. si eo anno 6. aureos te vestiendo insumpisses, nisi vestem holosericam accepisses, 6. tantum, non 10. aureos. Quod si vestis non donata tibi sit, & empta, nihil præter vestem attritam restituere debes, quia nihil ditior factus es, ut patrimonium tuum auctum fuerit. Item si ad rem furtiuam inuitatus fuisti, ad nihil teneris, nisi quantum domi de tuo erogasses, nisi prandio fueris participasses.

Item milites ex mandato superioris in causa debita, vel bello materialiter iniusto bona fide pugnant; intellectâ postea iniustitia belli non tenentur facere rapinas, nisi in quantum locupletiores facti non attendendo, quod fornicationibus &c. consumpserint; quia nihil contra iustitiam percipiunt, cum ignorent res alienas esse.

2. Fructus alij sunt rei, alij industrie, vt lucrum, quod negotiando acquiritur, vino, pecunia, &c.

Fructus rei alij sunt naturales, quos natura producit, vt fœcus animalium, herbæ, &c. Alij sunt mixti, ad quorum præductionem æque hominis industria quam natura operatur. V. C. Segetes, caseus, Vinum, oleum, lana. Huc referuntur pretia domorum, instrumentorum &c. locatorum: qui fructus civiles dicuntur, eò quòd non propriè fructus sint, & ad firmitudinem fructuum iure civili constituti, iuxta l. prædiorum, ff. de vsuris: Prædiorum urbanorum perceptiones pro fructibus accipiuntur.

NB. Fructus *mixti* dicuntur tales à Iuristis: *naturales* autem à Theologis. Item Fructus alij sunt recipiendi, pendentes, alij percepti, à solo se parati.

Fructus

Fructus vel potius lucra, quæ meræ industriæ sunt, 3
ad bonæ fidei, imo etiam malæ fidei possessorem, omni iure spectant. Nam sicuti fructus rei, rem sequitur, eiusque dominium; ita lucrum, veluti fructus industriæ ad eum pertinet, qui adhibuit.

Coroll. 1. Si quis alieno instrumento opus elaboravit ad artificem, non ad instrumenti dominum, arte factum pertinet: Instrumentum tamen, & usus valoré domino rei restituere debet. Pecuniam furthua negotiatione expositam, lucrum inde proveniēs, ad furem pertinet.

Fructus percipiendi, v. c. fœtus in utero, segetes 4
solo adhærentes, vna cum re domino eius cedunt, quia censentur pars rei frugiferæ.

Fructus rei non solum naturales, sed etiam mixti 5
ex realiæna percepti, si extantes sunt, domino restitui debent, deductis expensis, & æstimatione laboris. Ratio, quia *Locupletari aliquis non debet cum alterius iactura*. reg. 48. in 6. Et l. nam hoc. ff. de condict. indubit. *Natura æquum est, neminem cum alterius detrimento fieri locupletiore*. Locupletior autem fieret bonæ fidei possessor, si præter expensas suas aliquid ex fructibus rei alienæ perciperet.

NB. Fructus industriales in foro externo civili, si separati sunt, seu percepti bonæ fidei possessori acquiruntur, tunc si extantes sint, à domino repeti non possunt, instituta actione reali vindicationis, sed potius cōdictione sine causa, vel Iudicis implorato auxilii o& officio ob æquitatem. Fructus autem merè naturales, v. c. poma, separati, bonæ fidei possessori non acquiruntur, quod dicitur l. 48. ff. de acquir. red. dom. Quod etiam naturales sint bonæ fidei possessoris, id verum est, quod bonæ fidei possessor loco

Aa 5 domini

domini habeatur, interim dum illi lis non mouetur, adeò vt si fructus etiam naturales alienauerit, ad nihil teneatur, nisi fortè inde locupletior factus sit.

6 Pretium locationis ex re aliena ad eius dominium spectat, licet dominus rem, si penes se habuisset, nunquam locaturus fuisset: hoc enim est per accidens. Exemplum habes in ædibus alicui elocatis, & torque aurea aliena, quæ non numeratur inter res vsu absumptibiles, sed eius vsus à domino separari alteri concedi, & per se in æstimationem venire potest: quare precium elocatae torquis non est meræ industriae, sed ipsius rei fructus, quippe cum propter eius usum pendatur, consequenter ad rei dominium spectat.

7 Si bonæ fidei possessor fructus rei absumpsit, restituere debet, quatenus locupletior factus est, qui vt supra l. 14. ff. de condict. indebiti, hoc naturæ quum est, neminem cum alterius detrimento fieri locupletiozem.

8 Bonæ fidei possessor fructus perceptos ex fundo alieno, breuiore tempore, id est, 30. annis, vsucapere potest, quam ipsum fundum, quippe tempus longum ad eum vsucapiendum requisitum.

C A P. IV.

De Possessore malæ fidei, quatenus restituere teneatur.

1 **M**alæ fidei possessor est, qui iniuste possidet, sciens, vel per crassam ignorantiam scire intendens, ius sibi non competere. Quo non comprehenduntur ii, qui improprie malæ fidei possessores dicuntur.

dicuntur, post causam in iudicium deductam & litis contestationem iuxta l. sed et si, ibi: Quoniam post litis contestationem omnes incipiunt malæ fidei possessores esse. Verum hi, cum causam dubiam actori statim cedere obligati non sint, si antea bona fide in possessione fuerunt, non tenentur, si causa cadant, nisi de fructibus post litis contestationem perceptis, vel quos negligentia sua percipere intermiserunt. Fructus verò perceptos ante litis contestationem restituere debent, quatenus extant.

Si res apud malæ fidei possessorem casu fortuito perit, alioquin etiam peritura apud dominum, nihil restituere debet in conscientiæ foro, non ratione acceptæ rei, cū nihil ex ea possideat; neq; ratione iniustæ damnificationis: cum causa damni non extiterit, quando sine vlla culpa v. c. hostium incursione, civitatis deflagratione perit, nihilominus peritura. Quod si verò iniquus possessor eam dolo absumpsit, vel per crassam seu mortalem negligentiam perdidit, tunc tenetur æstimationem eius domino prestare, nihil obstante, quod si ei à fure ablata non fuisset, tamen periisset; quia in hoc casu fur (iniquus possessor) est causa interitus, ac perinde restituendi obligationem contrahit, ratione iniustæ læsionis.

NB. Si publicè sciatur, rem periculo incendii, hostium direptioni subiectam esse, æstimatio rei tum plurimum imminuitur, ut proinde fur, si tali rerum statu rem absumat, minorem restitutionem facere debeat, quia fieri potest, ut ad nihilum absumptor teneatur, si videlicet res nullo modo ab interitu liberari posse videatur; quia tali casu merito dominus inuitus non est. Sin verò
eripi

eripi possit, tunc reuera domina valet, ideò ad restitutionem tenetur, V. C. Miles abstulit vestem 15. floren. transiens per prouinciam non hostilem, casu, et ratione ductus, quod si ego non auferam, alii sine dubio auferrent. Si abstulit animo restituendi per occasionem domino, nihil peccauit, imò negotium domini utiliter gessit; Si autem abstulit sine animo restituendi, peccauit; quia inuito domino rem alienam abstulit; potuit tamen peccasse venialiter, et quòd licet vestis alias tempore pacis valeret 15. floren. tamen imminente hoste vix 10. pazziis: quia tempore belli & hostis in propinquo, res multum deprecantur. Quod attinet ad restitutionem, si accepit animo restituendi domino, adeoque bona fide, ac potest ea domino restituere non possit, neque pauperibus debet.

NB Fur mercatori in naui frumentum furans, statim absumens, postero autem die naui submergat cum omnibus mercibus tenetur ad restitutionem, quia semel contracta obligatio restituendi mercibus frumentum, iniuste ipsi absumptum, subsequente fortuito euentu non extinguitur.

NB. Fur per crassam negligentiam seruandi amittens poculum aureum furatum, tenetur ad restitutionem, nihil obstante, quod poculum periisset, et domino non fuisset ablatum. Ratio, quia aliquis in alienam furando, ex iustitia obligationem inuoluntariam, ratione delicti sui contrahit, non minus, quàm depositarius, v. c. voluntariam ex contractu: Ergo delicti depositarius non tantum dolum, sed etiam culpam Theologicam praesertim latam siue morralem praestare debet, ita & fur.

3 Inuentor rei alienae, si nesciat ad quem pertineat, eam

eam per crassam negligentiam amittat, non obligatur ad restitutionem. Ratio, quia nemo censetur causa damni, idcirco, quod cum facile illud impedire posset, neglexit, nisi ex iustitia obligatus, aut inuentor hoc casu non est obligatus ex iustitia ad rem custodiendam. Quia obligatio vel est voluntaria ex pacto, vel inuoluntaria ex delicto. Iste autem nec cum domino rei pactus est, nec contra eum deliquit. Ergo, Excipe, nisi Dominus rem per se, vel per aliam personam recepturus fuisset, & ego praeueniam, teneor ad restitutionem: nam alioquin damnum iniustum domino inferretur, quippe, qui merito iniustus est, ut res, nisi sub tali obligatione auferatur.

Malæ fidei possessor tenetur restituere omnia melioramenta rei intrinseca (quæ v. c. fit stercoreatione, plantatione) deductis tamen expensis tam necessariis quam vtilibus. Ratio prioris conclusionis est, quia augmentum seu melioratio rei intrinseca domino eius cedit, consequenter etiam fructus ex re, eiusque intrinsecis meliorationibus percepti, eidem restituendi sunt: Absumptorum verò fructuum æstimationem tenetur restituere, quia intulit damnum iniustum.

NB. Neque refert, tametsi dominus, si in sua potestate rem seruasset, non tantos fructus inde percipisset: nam id eius fortunæ cedere debet, quod res eius plus in manu furis fructificavit, quam si ipsimet eam possedisset.

Idem locum habet in creditore, qui fructus omnes ex fundo sibi oppignerato perceptos, deductis expensis & æstimatione laboris, restituere cogitur, nihil obstante, quod dominus eum non tanto studio coluisset. Ratio posterioris partis assertionis est, quia fructus

fructus non intelliguntur, nisi deductis impendiis, fructus. ff. soluto matrim. Nullus casus interuenire potest, qui hoc genus deductionis (impendiorum ex fructibus) impediat. id habet locum in foro conscientiae.

NB. Melioramenta extrinsecus adiuncta à mala fidei possessore, V. C. fenestræ, ianux, lapides preciosi, & sine incommodo domini separabilia retineri possunt.

5 Si res intrinsecè aucta siue melior effecta apud malæ fidei possessorem, postea decreuit, V. C. quantum furatum deteriore reddiderit) restituere tenetur, secundum valorem status optimi: quia augmentum intrinsecum ad dominum rei spectat, eique statim vna cum re ipsa restituendum est: quare si à fure absumatur, aut deterior reddatur, iniustum damnum infert, quod ei compensare debet. *Semper enim fur moram facere videtur*, ait Vlpianus. Quod si verò etiam apud Dominum res similis deterior facta esset, etsi ab iniquo possessore in statu optimo restituta fuisset, tunc satisfacit fur restituendo rem in statu deteriore, ad quem sine culpa tamen sua peruenit. Ratio, quia hoc casu fur per moram restituendi, nullum re ipsa domino damnum intulit.

6 NB. Si res in manu furis extrinseca æstimatione aucta, V. C. modicum filiginis, & tunc carius, V. C. vendita est, satisfacit domino, si res similis ipsi restituatur, vel precium eius secundum taxationem temporis, in quo restitutio fit. Ratio, quia ille, valor extrinsecus non censetur fructus seu augmentum rei, sed potius industria,

stria, ideò non rei domino, sed possessori etiam mala fidei cedit.

Semper tamen lucrum omne cessans & damnum emergens, domino iniquus possessor restituere cogitur. Exemplum lucri cessantis est, si dominus v. c. frumentum non seruasset, donec decresceret, sed maiore precio vendidisset, totum hoc ei refarciri debet. Exemplum damni emergentis est; Si propterea, quod Equus, V. C. aut frumentum ablatum, vel debito tempore restitutum non fuit, ipsemet dominus coactus est, frumentum aut equum maiori precio emere.

NB. L. fructus. ff. eod. Fructus non modo percepti, sed qui honestè percipi potuerunt, æstimandi sunt. Ratio, quia in casu iniustæ damnificationis, dominum indemnem omnino seruare oportet.

CAP. VI.

Quinam restituere debent damnum iniuste datum?

AD contrahendam obligationem restituendi ex capite iniustæ læsionis duo esse necessaria: & vt damnum illatum sit, & vt contra iustitiam, siue per iniuriam illatum sit. Quare si quis in aliena sylua contra domini sui voluntatem ligna cedat, non tenebitur de damno, quia omnino inuoluntariè, & sine iniuria illatum est.

Præter damni executorem, etiam concausæ eius ad restitutionem obligantur, quorum 9. sunt:

Iussio, consilium, consensus, palpo, recursus,

Participans, mutus, non obstans, non manifestans.

Qui expressè vel tacitè mandat damnum inferri, de eo tenetur.

Rati-

3 Ratihabitio damni illati mandato æquiparatur in ordine ad pœnas iuris, non autem ordine ad restituendi obligationem: quia ratihibitor non est causa efficiens damni, cum ad præteritum non sit potentia. Regula illa reg. 10. in 6. *Ratihabitionem retrotrahere & mandato non est dubium æquiparari.* Intelligitur de contractibus celebratis nomine nescientis, & potest ea ratihabentis: item de pœnis per Iudicem inferendis ratihibitori, delictum nomine ipsi patratum. Tenentur ad restitutionem consilium dantes & moventes damnum inferendi: sæpe etiam accidit, ut imperiti iuris sint executores, non tenentur ad restitutionem, sed eorum consilarii, Aduocati clientum, Confessarii pœnitentium.

4 Malè consulens damnum inferri damnificato (defectum exequentis) obligatur, si ex culpa, facta crassa (quippe quæ in delictis dolo æquiparatur, in ordine ad pœnam, sed ad damni restitutionem consilium noxium dedit. Et verò, qui consilio sequitur, non obligatur consulens, nisi dolosum fuerit, & est, nisi fraude ignorante circumuenerit, iuxta reg. 62. in 6. *Nullus ex consilio, nisi fraudulentum sit, obligatur.* Et reg. 47. ff. *Consilii non fraudulentum, nulla obligatio.* Quod si ratione status vel muneris maiorem quam alii peritiam profiteatur, V. C. Doctor, Consilium tenebitur etiam de culpa. Ratio discriminis est posterioris generis personæ, dum peritiam prædicant, qua carent hoc ipso decipiunt alios, qui ipsorum consilium ex simplicitate sequuntur. Qui autem talem peritiam non profitentur, horum consilium nemo prudens sequitur, nisi prius explorarit, cum expediat, nec ne.

5 Qui alterum certo proposito à se ipso determinatum,

tum, ad damnum inferendum suo hortatu magis adhuc confirmavit, non obligatur damnificato, (quia non est causa efficax, ut damnum absolutè & secundum substantiam inferretur, quando alter per se ipsum satis incitatus erat ad id ferendum) nisi causa fuerit, ut maius ei damnum inferretur, tunc tenetur de excessu, V. C. Suasisti, furi, volenti furari 100. aut. ut furaretur 200. teneris restituere 100.

NB. Qui materialiter tantum, non verò causaliter (influendo formaliter in effectum) damno cooperatur, restituere non tenetur: V. C. tenens furi scalam. In externo tamen foro tales merito puniuntur ob delictum, præterquam si iustus metus excuset, quando excusantur rustici, cum à militibus mortis metu ad prædâs iniustas auhendâs; palpo, recursus.

Contentientes, fautores, receptatores, si concussa damni existant, ad restitutionem obligantur. v. c. Suffragium dantes in electione indigni, (puta si efficax concussa sit, secus si tu postremò eligas indignum; peccas quidem, sed non ad damni compensationem teneris, si tamen fuisset electus. Efficaciter alium concilians ad iniustam vindictam: Cauus ad domum suam filium prodigenter profectitia bona recipiens: Aduocatus iniquam causam manifestè vel occulte suscipiens: Vel recipiens furem, quatenus formaliter fur est; item ementes à fure res furtiuas, scientes eum furem: quia sunt receptatores furti, de quibus 3. *Receptatores non minus delinquunt, quam aggressores.*

Damno non obstantes, non manifestantes, &c. tunc solum ad restitutionem tenentur, si ratione pat-

Bb

eti, offi-

cti, officii, ad eoque ex iniustitia impedire debeant. **C.** Principes non impediunt latrones in terris suis, &c.

- 8 **Famulus non impediens fures extraneos in domum ingredienti, cum possit.** Iudex multam non tenetur exigere, nisi sit consuetudinis loci, nam illius officii non est, fisco ditare. Iudex tamen tenetur ad restitutionem, si negligat Reo imponere multam, & telonarius negligat exigere vectigal. Si testis fugiens vel declinans testimonium, & per negligentiam testimonii sui innocenti causet damnum, tenetur ad restitutionem, nisi si veritatem celans causa sit, quominus innocens alium testem adhibere falsus testis tenetur ad restitutionem damni.

Qui donum accipit à fure ne clamet, aut ne recuset, non tenetur ad restitutionem, nisi sua pollutione furem animosiores reddiderit.

CAP. VI.

Quantum singuli damnificantes restituere debeant, & quo ordine?

- 1 **SI** plures damnificantes, sine conspiratione concurrant, ad damnum inferendum singuli iunctim obligantur, quam ipsimet intulerunt, v. c. hauriens ex vini dolio furato ab aliis, tantum tenetur restituere, quantum bibit vel accepit. Ratio, quia iniuria sua, non est aliquis causa influens in totum damnum, sed solum in partem eius. Si in rixa plures oppugnaverint aduersarium, ille solus de homicidio tenetur, quod lethale vulnus inflixit.
- 2 **Mandans** damnum dari, vt principalis damnificans, ante alios etiam ipsum executorem obligatur ad restitutionem. Ratio, quia actio magis tribuitur agenti

agenti principali, quam exhibenti ministerium: si autem dominus famulo mandet, ut hominem occidat, & is exequatur, famulus est quasi agens ministeriale, & instrumentale. Ergo, &c. Est tamen intelligenda assertio de eo, qui autoritate præcipit, ut dominus, pater, iudex. Nam alii solum sunt consulentes & non mandantes. Tenentur tamen etiam illi ad restitutionem, si alteri suaferint, ut in sui gratiam damnum intulerint, alioquin non illaturi: tales enim censentur authores illati damni.

Concausæ damni dati obligantur tantum in defectum principalis, quare si iste restituat, aut condonetur illi: concausæ penitus liberantur. Ratio, quia ruente principali, ruit accessorium, non item ruente accessorio, etiam principale tollitur.

Inter ipsas concausas prius obligari videntur, quæ positivè cooperantur, v. c. consulendo, quam quæ negativè non obstando, tacendo.

Si plures conspirarunt ad damnum inferendum, singuli obligantur in solidum, saltem in defectum aliorum. Ratio, quia singuli sunt causa totius damni. Cæterum si vnus sociorum restitutionem fecit in solidum, à reliquis, saltem in conscientiæ foro, pro rata repetere potest.

NB. Dux belli damnum iniustum inferens (gregariis militibus debentibus restituere, quod ex iniqua direptione ad ipsos pervenit) tenetur totum reliquum damnum ante alios restituere. In defectum ducis & aliorum authorum damnorum, singuli milites, quia in defectum principalis obligatur causa secundaria seu accessoria.

Vtrum restituere debeat, qui aliquem à consecratione alicuius boni impediuit.

1 **Q**ui alterum impediuit à consecratione reiecta, v. c. beneficii Ecclesiastici, ad quam ipsius ius quæsitum erat, siue perfectum per collationem, siue imperfectum per legitimam electionem præsentationem, &c. tenetur ad restitutionem, constat ex dictis. Secus si ex libera voluntate collata erant, & ille sine fraude impediuit collationem, quominus conferretur ipsi, cui animo destinatur, nulla inferatur ipsi iniuria: tamen si ex odio agit contra charitatem.

NB. In externo foro actio conceditur de re aduersus eum, qui ex æmulatione agit, v. c. qui in fundo fodiens, vicini fontem auerit, animo non in damnum vicini, non agrum suum meliorem efficiendi.

2 **Q**ui Ecclesiastici beneficii collatorem iam determinatum ad conferendum Titio, precibus auctoritate abducit, vt sibi, vel alteri, quamuis in damnum suo, conferatur non videtur obligatus ad restitutionem faciendam, quia collator nullam proprietatem iniuriam digniori, si, eo prætermisso, minus conferat: consequenter neque ille iniuriam committit, qui collatorem suasionem, aut precibus ad id determinatum mouet. Ergo, &c.

3 **Q**ui per vim aut fraudem impedit, quominus legitime conferatur beneficium, legatum, vel donum gratuitum, tenetur ad damni compensationem obligari, &c.

C Si opportunis precibus obtineas à mortuo, testamentum mutet; Si mendacis episcopo peris deat

deas, vt beneficium alii conferat, quàm ipse decre-
uerat. Item, si dolo impedias aliquem, quo minus be-
neficium sibi conferri supplicet: quia licet v.c. Titio
non compellat ius postulandi beneficium, tanquam
sibi debitum, tamen competit ipsi ius supplicandi.
Sicut pauper ius non habet Eleemosynam tanquam
debitam petendi, habet tamen ius mendicandi, ob-
secrandi: Quare si eos ab hoc iure impedias, cogris
damnum restituere, (arbitrio prudentis) iuxta pro-
portionem spei, quam habuerunt consequendi be-
neficium, eleemosynæ.

Reus & testis, si iuridicè interrogati veritatem ce-
lantes, causa existant, quominus multa à iudice im-
ponatur, non sunt ad restitutionem obligati (quia o-
mnis restituendi obligatio, propriè oritur ex læsione
iustitiæ commutatiuæ Reus autem veritatem celans
propriè non peccat cõtra iustitiam commutatiuam,
quæ inter partes Reipubl. versari solet, sed potius læ-
dit iustitiam publicam, iudicalem & vindicatiuam:
siquidem ius & officium Magistratus cuiusque de
criminibus inquirendi, per se ac directè non spectat
pecuniarum multam seu commodum, sed publicæ
pacis ac iustitiæ conseruationem, cuius per accidens
pecuniaria multa imponitur) secus dicendum vi-
detur, si pœna ob commissum crimen contracta est
ipso iure; quia tunc directè agitur ad pœnam soluend-
dam, cuius iam reus factus est, qui crimen admisit:
ac proinde ius iudicis lædit, si falsis allegationibus si-
ue mendaciis multam secundum legis decretum
imponendam sibi, effugiat. Eademque ratio
est de falso teste Iudicem in tali casu
decipiente.

Vtrum restituere teneatur, qui aliquem ad peccatum induxit, vel à Religione abduxit.

Qui alterum exemplo suo aut suasionem in peccatum induxit, ex iustitia non obligatur ad commendationem, sed sola Charitate; Ratio, quia volenti & consentienti non fit iniuria. Omne autem peccatum, sicuti liberè admittitur; ita liberè inperseueratur. Confirmatur ex l. 2. §. ultim. ff. mandati: *Nemo ex consilio obligatur, etiam si non expeditur cui datur: quia liberum est cuique apud se explorare, et expedit sibi consilium.* Sed excipe: Nisi alterum fraude, dolo, vel iniusto metu ad peccandum induxerit. V. C. laborantem ignorantia crassa in hæresim, solum alterius crimen denūtiando in hominis ordinem aut si dominus famulo, magister discipulo cum auctoritate præcipiat, quod malum est: siquidem metus, quam ignorantia efficiunt, ut ille non plene animi voluntate in peccatum te impellente, labatur. Multoq; magis, si magister discipulos suos fallit decuit, ea reuocare tenetur, pro qualitate incommode, ex falsa doctrina subsequenti.

2 Qui suo consilio alterum, licet nouitium à Religione abduxit, tamen sine vi, fraude, ad nullam institutionem obligatur. Non nouitio, patet ex præsertione: Nec Religioni: quia illi nullum adhuc in hominem acquisitum fuit. Vnde sicut Nouitium nullam Ordini iniuriam infert, si recedat, ita nec alter, qui illi hoc suadet. Peccant tamen grauiter, qui sine iusta causa (v. c. qui probè perspectum habet in quibusdam hominibus, quod ordo Religionis illis non expedit) blanditijs à Religione auertunt.

Qui Religiosum, vel professum, à Religionis statu suasionem, aliaue cooperatione à Religione abstractit, ex iustitia tenetur ordini ad restitutionem. Ratio, quia Religiosus Ordini suo personaliter obligatus est; cum sui iuris non sit, sed se Ordini per Obedientiam votum acceptante praelato tradiderit: quippe Ordine non quidem directum dominium acquirente, sed solum ius in re, quod satis est ad Religiosum fugientem vindicandum. Igitur Religiosus apostata & inductor Ordini iniuriam infert: unde uterque obligatus ad restitutionem; Religiosus ut redeat; Inductor ut alium idoneum substituatur, si apostatam reducere sua sua suasionem non possit, ipsemet autem non tenetur ingredi, cum susceptio Religionis non necessitatis, sed liberæ voluntatis esse debeat. Undelicet quis includatur in monasterium, in poenam delicti, tamen non præcipitur Religio.

Nec obstat, quod in praxi non obseruetur restitutio abducti Religiosi. Causa enim est, vel qua impotentia excusat, vel quia pars læsa non tanto rigore restitutionem postulat, vel denique, quia contraria Soti, & aliorum sententia, ab omni restitutione in tali casu liberans, probabilis quibusdam videtur.

CAP. IX.

Cui Restitutio fieri debeat?

DEbita, ex contractu iusto, incerta, id est, quorum creditor ignoratur, vel conueniri non potest, si longissimè distet, à debitore licitè retinentur. V. C. si à mercatore per errorem accepisti 2. vlnas pro vna, sed restituere non potes, quia non nosti, retines sine iniuria Ratio, quia incertorum bonorum restitutio faciendâ non est iure naturali aut diuino, sed

Bb 4 tantum

tantum positiuo: V. C. Canonico iure iniusta bona pauperibus, si non potest conueniri dominus. Sed nullus canon extat, quod bonæ fidei possessor debeat bona incerta dare pauperibus. Quare seruanda hanc regulam Doctorum: Quotiescunque certa personæ vel communitati, restitutio faciendâ non est, nulli omninò ex præcepto debetur, nisi iniusta positiua imperet.

- 2 Debita incerta, prouenientia ex delicto, furto &c. pauperibus vel Ecclesiæ restitui debent, Ecclesiasticæ iuris constitutione, quibus accedit communis DD. consensus & praxis Ecclesiæ: verum spectato iure naturali, posset retinere iniustus possessor bona incerta, tanquam pro derelictis habita.

Quod dicitur legem Ecclesiasticam pœnalem esse. Ergo non obligari ante sententiam. Respondeo. Leges pœnales, quæ aliquem inhabilem ob crimen faciunt ad acquirendum, sæpè obligant ante sententiam. Talis autem est lex ista, impediens, ne quis bona rerum per ipsum, furto, uel fura, &c. acquiratur in dominium absolutè acquirere possit; sed ut in delictis veri domini pauperibus ob canonis constitutionem tribuere obligatus sit.

NB. Si dominus bonorum incertorum cognoscitur, V. C. quod res ad duas ex certis personarum pertineat, nesciatur autem ad quos, ad quos, vel secundum quam partem, tunc iniusta diuisio, vel transactio, fieri debet.

- 3 Bonorum certorum restitutio ordinariè faciendâ est possessori iusto, à quo accepta sunt, vel quibus damnum illatum. Ratio petitur ex iusticia communitatiua, quæ postulat, ut quantum acceptum est, tantundem restituatur illi, à quo acceptum.

Quare quod acceptum est à depositario, commodatario, custode, administratore, ipsdem, non domino restituendum est. Nam alioquin iniuria ipsis foret, si iure possessionis, detentionis, custodiae, aut utilitatis spoliarentur, & damnum atque lucram cessans compensari deberet.

Excipe primo; si eorum, à quibus res aliena accepta est, nihil intersit; quod non ipsis sed statim rei domino restituatur. 2 Si de maligno proposito valde suspecti sint, id est, probabiliter existimentur rem alienam ablaturi, cum domini iniuria, tunc si fieri possit, sine maiori eorum damno siue infamia, potior ratio domini habenda est, eique quod suum est, restituendum.

Bona Ecclesiae non Prælato dissipatori, sed Capitulo restitui debent; eò quod ius administratoris non se extendat ad dissipandum. Et quæ filio familias, vel pupillo accepta, eorum patri, tutori, restituenda sunt: Alioquin, qui pupillo soluit, sine tutoris auctoritate probare debet in utilitatem pupilli solutionem veram fuisse, alioqui iterum soluere cogitur.

Spolia, quæ fur aut prædo deposuit in conscientiae foro, non ipsis sed domino eorum restitui debent. In foro externo autem Dominus non comparet, potius iniusto deponenti reddi debet.

Si restitutio cessura sit in gravem detrimentum, vel ipsius cui fieri debet, vel alterius personæ, aut communitatis, interim differenda erit, V. C. si aliquis pecunias tibi mutuò datas repetat ad fornicandum, vel ad bellum iniustum gerendum, in priori casu teneris ex charitate differre solutionem, quod si instanter urgeat, teneris ex iustitia ad solutionem. In posteriori, quo agitur de damno tertiæ personæ inferendo, ne-

do, nefas est restituere, nisi periculum maioris mal
& negatione solutionis timeatur.

Ratio autem, cur difficilius debitum reddi possit
creditori abusuro contra iustitiam, quam contra
alias virtutes, V. C. temperantiam, quia obligatio
virtute iustitiæ grauior est, quam aliarum mor
lium, & per peccatum iniustitiæ inferitur damnum
alteri innocenti & inuito; per alia verò peccata
V. C. intemperantiæ, solus peccans damnum ac
cipit.

7 Qui sine iusta causa excusante, alteri iniuste V. C.
pugnatur, pecuniam mutuò dat, vel ex contractu
debitam sine necessitate restituit, contra iustitiam
peccat, & ad restitutionem in defectum principis
teneretur. Ratio, qui sine iusta causa materiam pro
mam, & necessariam, (V. C. ferramenta ad officium
effringendum &c.) male operatur, ministrat, in
rectè cooperari censetur, licet nec iubeat nec
deat operationem. Dixi sine iusta causa. Nam alter
materiam ministrare sine sua frone, aliaue directi
formali cooperatione per se intrinsecè mala non est
& ob iustam causam cohonestari potest, adeo
furioso gladium restituere liceat repetenti, si
ne cesse sit ad proprium graue damnum euen
dum.

8 Soluens creditori sui creditoris obligatione,
ratur. NB. Hæc regula in externo foro fermè
locum habet tantum, si debitum ex eadem causa
proueniat. V. C. Conduxi domum à Titio, quam
Caio ante conduxerat: hoc casu pensio à me con
tura & obligata Caio primo locatori, in defectum
Titij primi conductoris, quare si soluam Caio libe
ratus sum à Titio.

In foro autem conscientiae modus iste soluendi
 latius se extendere potest. Si enim V. C. Titio ex cau-
 sa mutui debeam 100. aureos; ille autem totidem ex
 alia causa debeat Caio, possum ego eidem Caio nu-
 merare 100. vt vendat, vel mihi cedat ius crediti ad-
 uersus Titium debitorem suum; quod ius cum tan-
 tidem valeat, quantum ego Titio debeo, id est, 100.
 aureos, compensatione vti possum.

Deinde si Creditor liquidum debitum neque via
 Iudicij, nec alia ratione à debitore suo consequi po-
 test, cessante scandalo, occulta compensatione vti
 potest, tantundem de bonis eius clanculum accipi-
 endo, quantum debitum valet: itaq; ego ipsi ad hoc
 consequendum cooperari possum, eiq; soluere id,
 quod eius debitori debeo; modo interim caueatur,
 ne idem debitor, eiusue hæredes, huius rei ignari,
 postea iterum soluant, quod ego eius nomine iam
 solueram.

Soluisse censetur, qui iusta compensatione vtitur,
 id est, debiti & crediti inter se contributione. Quia l.
 3. ff. eod. *Interest nostra potius non soluere, quam solutum
 repetere.* Et si debitor. ff. qui potiores. *Nihil interesse,
 soluerit n. aliqui, an compensauerit.* Hinc, *Si tu mihi ali-
 quid debeas, & res tua sine vitio ad me perueniat, propter
 debitum retentionem habeo.*

Quibusdam verò casibus compensatio seu dire-
 cta (quæ locum habet in his, quæ functionem reci-
 piunt, vt vnum pro altero solui possit, V. C. vtrin-
 que debiti 20. flor. vel 20. maltera frumenti) si-
 ue indirecta, quæ dici solet retentio debiti, fieri
 non potest. 1. Quod Reipublic. debitum est ra-
 tione Vectigalis, aut tributi, solui debet,
 non opposita exceptione alterius à Reipubl. debiti.

2. Qui

2. Qui ex furto, rapina, vi illata debitor est, iure compensationis priuatur. 3. In deposito compensationis locus non est Neque in commodato: sed hæc sunt fori externi.

NB. In conscientiae foro, si quodcumque debitum, modo indubium sit, alio modo consequi non liceat, V.C. via Iudicij, prospicere mihi possum compensationem, vel saltem alterius cuiusque à me debiti retentionem, donec mihi satisfactum sit, si via iudicij possim debitum meum recuperare.

¶ Si chirographum seu instrumentum debiti per debitorem reperiatur, præsumptio est factæ solutionis, nisi persona, quæ Chirographum producit, domestica, tunc onus probandi ei incumbet, quod soluerit. Hinc consultum est debitori, ut facta solutione debiti, à creditore non tantum exigat Chirographi sui restitutionem, sed etiam confessionem facta solutionis; quia *professio pecuniæ solutæ maiorem probationem continet, quam si chirographum accepta pecunia redditum fuisset.*

C A P. X.

Quo tempore & loco Restitutio fieri debeat.

¶ **D**ebitor ex contractu soluere debet, tempore quo inter partes conuentum est, tamen si creditor tunc non exigat, quia dies ipsa, siue tempus statutum, intra quod solutio fieri debeat, pro creditore interpellat, & debitor differens defert iniuriam creditori, teneaturque compensare. Excipe si creditor absit, & non reliquerit procuratorem. Quod si nullum tempus solutioni deputatum, tunc debitor non teneatur

tenetur de damno creditor antequam is congruo tempore exegerit solutionem.

Debitor ob iniustam læsionem, aut rei alienæ detentionem, cum primum potest, restituere tenetur. Ratio, quia præceptum negatiuum non detinendi rem alienam, semper obligat.

NB. Habens propositum restituendi, & aliquantulum differens, non est statim mortalis damnandus, quia licet dilatio iniusta, tamen non censetur gratis.

Quæ iniuste accepta sunt, sumptibus eius, qui accepit, ad dominum deferenda sunt, ut is omnino indemnus seruetur. Ratio, quia restitutio orta ex iniusta damnificatione, in integrum fieri debet, ita ut Creditor omnino indemnus seruetur. Excipe, nisi sumptus debitoris superant rem restituendam, tunc enim pauperibus dabis, nisi spes sit domino sine sumptu notabili restituendi.

Bonæ fidei possessor, satisfacit, si restituat in loco, ubi rem possidet. Ratio, quia restitutio faciendæ est, ratione rei acceptæ bona fide hætenus possessoris, sola rei possessio transferenda est; in superiori autem assertione restitutio erat faciendæ, ratione iniustæ acceptionis & tunc integrum damnum & lucrum cessans compensanda est.

Debita ex contractu, eo loco solui debent, de quo inter partes expresse, vel tacite conuentum est.

NB. In contractibus gratuitis, V. C. donationibus, res danda est in loco ubi sita est; In reciprocis verò V. C. mutuo, emptione, &c. in loco ubi res accepta. Ratio est, quia res una in reciprocis contractibus, in alterius quasi locum substituitur, quod tunc perfectè fit, si etiam idem locus acceptionis & restitutionis

tutionis fertur. In censu autem reali solutio fieri debet in loco, ubi res frugifera sita: In personali autem, in loco ubi persona obligata domicilium habet. Excipe consuetudinem. Præterea si creditorem debitor non reperiat eo loco, ubi solvere debet, neque ius procuratorem ab eo tempore non censetur esse in mora.

- 6 Si creditor oblatum sibi debitum recipere noluit, consultum est apud Iudicem deponi. Talis enim depositio vim habet plenæ liberationis, ita ut impediatur cursus usurarum, liberet à casu periculi fortuiti, soluat pignora, &c.

C A P. XI.

Quo ordine restituendum sit?

- 1 **S**I debita omnia ad debitoris impotentiam restituenda non possint, quæ certa sint præferenda incertis. Ratio, quia dominis certis ex iustitia commutativa proprie dictum ius competit, ad debita sua exigenda, non item pauperibus ad postulanda debita incerta, quippe ex sola lege Ecclesiastica, quæ iuri illius obligationi naturali nullum præiudicium adhibere censetur. Excipe, nisi res aliena in specie extet apud iniquum possessorem, ea enim pauperibus restituenda debet, si proprio domino non possit. Ratio, quia debitor creditoribus suis certis obligatus est tantum proprijs bonis solvere, non item ex alienis. Si autem aliquis rem certam ab aliquo iniuste raptam detinet, eius dominus non efficitur, quamvis verus dominus ignoretur.

Assert. 2. Quæ res in specie extant, certis dominis debentur, V. C. ex commodato, locato, furto, &c. Item si res empta apud debitorem in specie extet

tionum soluto precio, certis dominis restituenda sunt, cum reliqui Creditores nullum in ijs ius habeant.

Qui accepit facultatem vendendi, V. C. minister, 2 procurator, non ideo emptori fidem habere potest de precij solutione. Idem dicendum de curatore Minoris, vel Ecclesiae: quare tametsi hi emptoris fidem de pretij solutione securi sint, tamen rei venditae dominium emptori acquisitum non est. Consequenter Ecclesia, fiscus minor, ius praelationis habebunt, ut vel res in specie extans ipsis restituenda sit, vel precium ante alios omnes, Creditori solvendum.

Impensa funeris, apertio testamenti, Medicorum 3 honoraria & pharmpopolij (adde merces famulorum ad necessarium usum conductorum) pretia, ante alia defuncti debita solvi debent, quia eiusmodi debita adeo necessaria non censentur esse contracta in fraudem antecedentium Creditorum, & alioquin nemo reperiretur, qui indigentibus talia subministraret, si de solutione certus non esset.

Creditores hypothecarij praeferruntur ijs, qui sol- 4 larum debitoris personam obligatam habent, id est, Chirographarijs: Quia, ut Pomponius ait, reg. 25. ff. *Plus cautionis in re est, quam in persona.*

Inter ipsos hypothecarios Creditores in eodem 5 pignore concurrentes, reg. iuris 54. in 6. locum habet: *Qui prior tempore, potior iure.* Ratio; Quia pactio & obligatio posterior non potest tollere ius alteri ante inquisitum: Nec refert, an hypotheca sit specialis, an generalis &c.

NB. Casus certos, in quibus singulari iuris privilegio creditor hypothecarius, posterior antiquiori

quiori praefertur. 1. Qui pecuniam credidit ad
 ptionem praediorum, aedificationem aedium, atque
 ius pignoris sibi in ijs pactus est, praefertur antiquis
 ribus hypothecarijs. Ratio, quia talis creditor
 sam pignoris praebuit. 2. Qui ad conseruationem
 aediū alteri priori creditori specialis hypotheca
 mine obligatarum, pecuniam credidit, illi praefertur.
 3. Qui pecuniam credidit in conseruationem
 & mercium, atque ius pignoris sibi in ijs constituit,
 praefertur. Ratio, quia huius posterioris Creditor
 pecunia saluam fecit totius pignoris causam, quod
 doquidem per eam pignus seruatum fuit. 4. Boni
 mariti tacite obligata sunt vxori, eiusque liberis
 dote; adeo, vt alijs creditoribus etiam prioribus,
 bentibus tacitam hypothecam non priuilegiata
 praferantur. Non item habentibus priorem hypo-
 thecam expressam. Ratio, quia lex non intendit
 lieri priuilegium dare cum prauiudicio ac damno
 rum, quibus ex propria conuentione ius acquisitum
 est, sed eorum tantum, quibus ius hypothecae legi
 priuilegijs, absque propria eorum pacto conserua-
 tum. 5. Si ex pecunia pupilli res aliqua comparata
 fuit, in ea tacitam hypothecam acquirit, & iuris
 lationem. Quin & utilis eidem vindicatio compe-
 si tutor proprio nomine ex pecunia pupilli rem
 quam comparauit. Quod idem de milite statu-
 reperitur, si alius suo nomine ex pecunia illius
 piam emit. Idem locum habet, si ex pecunia Eccle-
 liae, ab eius administratore res aliqua comparata
 NB. Quia Ecclesia in istis aequiparatur Minori, iura
 NB. Abb. Ecclesia iure minoris debet semper illa seruare
 6. Si priuatus quispiam generalem accepit hypothe-
 cam in bonis alicuius acquisitis & acquirendis, &

postea similiter fiscus, tunc licet priuatus fisco præferatur in bonis, quæ ante posteriorem fisco obligationem acquisita sunt, contra tamen fiscus præfertur in ijs bonis, quæ debitor post secundam obligationem acquisiuit. 7. Inter Creditores priuatos, quorum vnus priuata scriptura, alter publicis actis vel instrumento de pignore cauit, præfertur ille, qui publicam hypothecam habet, hoc est, in iudicio coram Iudice datam, vel coram Notario & testibus factam. Idque statutum est ob fraudis suspicionem, quæ in priuata scriptura facile interuenire potest. Quare si omnis suspicio fraudis absit; quia prioritas hypothecæ per priuatam scripturam, aut si sine scriptura constituta fuit, per testes legitimè probari possit, potior censenda est, quam posterior hypotheca, quamuis publica: quia in litibus exercendis non minorem fidem merentur depositiones testium, quam publicam Instrumentum.

Post debita realia & hypothecaria, si bona debitoris suppetant, soluenda sunt debita mere personalia, siue ex contractu quocunque, (intellige onerosum) siue ex delicto descendant. Ratio, quia neque iura expriment, neque ratio aliqua conuincit, inter creditores ex contractu, aut delicto prærogatiuæ locum esse, cum vtriusque generis debita æqualiter ex iustitia sint. 112.

Sunt tamen aliqui Creditores, qui priuilegiati dicuntur, quia ex iuris priuilegio totum debium suum postulare possunt, antequam alij Creditores; chirographarij non priuilegiati admittantur. 1. Respublicæ creditrix. 2. Qui pecuniam deposuit apud depositarios Reipub. (ita vt depositum transeat in contractum mutui, postquam pecunia consumpta est.)

est.) 3. Qui ad nauem extruendam, emendam, pecuniam credidit, idque ob speciale priuilegium, in uore navigationis maritimæ, Reipubl. valdè commoda, concessum.

Affert. 7. Si, postquam priuilegiatis creditoribus integre satisfactum fuit, adhuc bona aliquam debitoris super sint, reliquis personalibus creditoribus solutio facienda est pro rata, siue secundum proportionem debitorum, nulla habita ratione, utrum tempore priores, an posteriores sint. Vnde si debitor omnibus debitis soluendis se imparem nouit, creditorum præ alijs, non priuilegiato, neque indigenti, neque valdè indigenti, ideoque nulla sua necessitate integrum debitum soluat, in fraudem aliorum agere, & iniuriam inferre censetur, nihilominus tamen creditor iure retinet nisi in fraudem aliorum sit, simulando V.C. grauem inopiam, vel inuito extorserit, cum eo loco res essent, ut bonis cedere uellet.

7 Si vnus creditorum ante alios, quamuis priuilegiatos, sed nullam hypothecam priorem habens, debitum suum exigat, ei solui potest, antequam bona iudicis auctoritate occupantur: Etenim creditor ille vigilando, exigendoque meliorem suam conditionem fecit: nam ius ciuile vigilantibus scriptum est. Quod si vnus Creditorum graui inopia periturus, potest lege Charitatis huic totum debitum priusquam bona iudicis auctoritate possidentur.

Denique si debitis grauatus aliquid expenderit in comparationem, aut conseruationem eorumque necessaria ipsi sunt ad vitam, honorem, statum vel acq̄situm, nullã iniuriã Creditoribus inferre. Sic enim talia sibi necessaria, antequam bonis cedat, retine-

tinere potest, interim dilata restitutione. Ita etiam, si non habeat, ex bonis suis comparare non prohibetur. V. C. vestes, pharmaca, cibos, ad vxoris & liberorum sustentationem, equos item & famulos ad status conseruationem necessarios. Et famuli, licet sciant, eos dominos sine Creditorum damno alere non posse, possunt seruire & petere solutionem, quia tum alij non essent defuturi, qui operam suam conducere patiantur.

Non censetur alienatio, vel solutio facta in fraudem Creditorum, si exinde facultates diminutæ non sint (V. C. si ære alieno grauatus, pro ædibus emptis, & adhuc in eius dominio existentibus, iustum precium soluat, nullum alijs Creditoribus damnum infert. Et si famuli, quibus debita merces soluitur, tantumdem commodi in bonis debitoris afferant.

Etiam non censetur facta alienatio vel solutio in fraudem creditorum, si aliquid comparatum, quod necessarium sit ad conseruationem vitæ, honoris, status iuste acquisiti.

Vxor & filij (carentes bonis proprijs) à marito debitoris grauato accipere possunt alimenta, seu sustentationem necessariam, absque restituendi obligatione, quamuis maritus ob hanc causam familiæ alendæ, noua debita contraxerit. Ratio prioris est, quia pater familias ex iusticia obligatus est, liberos & vxorem alere. Ergo, hoc suum debitum accipere possunt ex eius bonis, nullo reali vinculo obstructis. Ratio posterioris est, quia inopia patris familias non liberat eum simpliciter obligatione præstandi alimenta vxori ac liberis, sed solū obligationem eius suspendit, pro tempore ac statu durantis impotentiæ. Quare quæadmodum si debitor soluedi impotens mutuo pecunias accipiat, vt

antiquiori Creditori satisfaciat, creditor iste nullam obligationem contrahit ob pecuniam sibi solutam, quandoquidem ex solutione eius, quod sibi iure debitum erat, locupletior factus non est, ideoque pecunia tanquam in rem ipsius versa condici habet test: ita etiam se res habet in praestatione salutarum, uxori ac liberis debitorum.

C A P. XII.

De Restituendi Impotentia.

Debitor restituere non cogitur cum grauius damno sibi, vel alteri inferendo, quam restituere possit commodum restitutionis. Hinc NB. Reg. uarri: *Quotiescunque Dominus siue creditor ratione* NB. *liter contentus esse debet, ut restitutio differatur.* NB. *test etiam differri, licet ille inuitus sit.* Cum Creditor debitori, constituto in graui necessitate ex lege charitatis subuenire teneatur, sequitur ut contentus esse debeat, si debitor in graui necessitate differat restitutionem. Excipe, nisi creditor pari graui necessitate; tunc enim melior debitoris conditio innocentis, quam nocentis.

NB. Dux belli iniquas rapinas possidens non tenetur restituere, si ob restitutionem militia excusetur debeat in detrimentum Reip. Christianae, nec sit furtiuas cum periculo publicae infamationis, periculis & suspendij, iuxta reg. Cordubae & aliorum. *num inferiori ordinis restituendum non est cum detrimento boni superioris in suo genere aequè graui.*

NB. Ex iusta dilatione debitae solutionis, damnum & lucrum cessans creditori eueniens, ipsi communi iure resarciendum est: Quia iniqua esset conditio, si debitor solutionem debiti in suum commo-

dum differre vellet, non suscipiendo in se onus resarciendi iacturam, quæ ex tali solutione, creditori eveniet: neque creditor aliter in dilationem debiti consentire cogitur.

Non tenetur aliquis restitutionem facere, cum 3 detrimento famæ, aut status iuste acquisiti, etiam si debita sint ex delicto, præsertim incerta; imo (cum obligatio dandi debita incerta, pauperibus ex iure tantum sit Ecclesiastico, ideoque non cum tanta severitate obligans,) etiam si debitor ad meliorem fortunam prouenerit, non tenetur ad restitutionem pauperibus faciendam. Ratio, quia debitor, spectata qualitate & conditione status sui verè pauper est, ideo ex sententia multorum Doctorum, potest sibi ipsi prospicere, tanquam pauperi. Non enim debitor (si pauper) debet esse deterioris conditionis, quam alij pauperes. Vnde distributor Eleemosynarum inter pauperes constitutus, se ipsum connumerare potest, si verè talis existat.

Circa restitutionem bonorum incertorum ex delicto, cum summo Pontifice compositio fieri potest.

Qui bonis suis cessit, non ideo liber est obligatione restituendi, sed duo commoda habet. 1. Ut propter debita in carcere detineri non possit, cum alias nisi cederet possit conijci in carcerem, nisi possit præstare cautionem, ea enim exhibita, aut nisi fisco debeat, aut de fuga suspectus sit, non potest ordinariè in causa pecuniaria in carcerari, Gail. lib. 1. obseru. 26. 2. Beneficium, ut si postea aliquod acquisiuit, non amplius restituere teneatur, quam commode possit, seruatis tibi alimentis necessariis, secundum statum & qualitatem personæ, idq; in foro conscientie.

Cc 3 NB.

NB. Clerici Clericalibus priuilegijs gaudere non possunt intrudi in carcerem ob debita. Clericus simpliciter recuset se soluturum potest à suo Magistratu incarcerari, alioquin si non finit uendo, possunt reditus eorum annui assignati creditoribus, relictis ipsis alimentis necessariis.

Item; Cessio bonorum locum non habet, si debeat ex delicto descendat; Ratio, quia non est crediti iure civili beneficium Cessionis ijs tribui, qui poenae leueritatem merentur. Quare in debito delicto locum habet illud l. i. in fine, ff. de poen. § non habet in are, luat in corpore.

Ære alieno grauatus, si manendo in seculo debet se soluturum existimet, non potest creditoribus in Religionem ingredi, quamuis eam uouerit. Ratio quia cum solutio debitorum sit iuris ac iustitiae realis, iniuriam infert, qui absq; necessitate uolunt se impotente reddit ad seruandū. Atqui talis ingressus Religionē sine necessitate se reddit impotente ad uenda debita. Ergo, non licet filio ingredi Religionem si pater in Extrema necessitate sit. Ergo nec debitor cum utrobique sit obligatio ex iustitia. Tertio, iuxta canonib; prohibetur, ne grauati ratiocinijs, seu obligatione reddendarū rationum cum officio, priuilegijs expedierint, ad Religionē recipiātur, non alia causa, quā quia Religionis ingressus, sicuti & ab Deo grata non sunt, si in alterius iniuriam cedunt.

NB. Si obstrictus debitis uoueat se Religionem ingressurum, differenda est executio voti, quam debita soluta sint. Ratio, quia votum, sicuti & iuramentum non debet esse *vinculum iniustitia*. Expectatio prior obligatio non potest tollere priorem.

Si debitis obstrictus contra Creditorum uoluntate Religionē professus est, adhuc obligatus manet.

adeò vt interdum egredi tenetur, sicut filius causę iu-
uandi patrem in graui necessitate. Ratio, quia pro-
missio posterior professionis religiosę, non potest
præiudicare naturali obligationi siue debito antea
contracto.

NB. Si pater in extrema necessitate positus, fi-
lius debet egredi religionē: Si autem post professio-
nem pater incidit in inopiam non extremam, potest
quidem egredi cum licentia, sed non tenetur. Ratio,
tunc enim quasi spiritualiter mortuus est, & seculi
curis expeditus.

NB. Professio Religionis Mariti post matrimo-
nium consummatum sine consensu vxoris, ipso iure
irrita est: At verò professio debitoris facta sine con-
sensu creditorum, licet illicita & iniuriosa sit, tamen
valet. Ratio. Quia V. C. mancipium suo domino, &
coniunx suo coniugi obligata est, secundum pro-
priam personam, ideò se Religioni iterum obligare
non possunt. At verò debitor ex contractu vel deli-
cto obligatus non est secundum personam, seu in or-
dine ad personalia obsequia; quare Religioni se vali-
de obligare potest.

Debitor non liberatur obligatione restituendi,
quia maius lucrum ipsi cessabit, quam commodum
Creditori ex restitutione obueniet.

NB. Si ingrediens Religionem (debitor impo-
tens soluendi, ita comparatus sit, vt spectato eius in-
genio ac moribus, vt valdè difficile sit, eum à pecca-
tis, quibus implicatus est, liberari, nisi relicto seculo
religionem ingrediatur, tunc potest talis ingredi reli-
gionem, posthabita obligatione debitorum, sicut fi-
lius, si ita comparatus esset, non teneretur cum tanto
suo spirituali damno & periculo in seculo manere, ad
subueniendum patri inopi.

Sed

Sed quia talis casus rarus, non facile praesumendus, ideo manet in nostra sententia.

NB. Ex Ecclesiae traditione notum esse, quod sponsalibus, licet iurata sint, haec tacite censetur esse conditio; Nisi Religionem ingredi postea fuerit. Quae quidem conditio in neutrius iniuriam cedit, cum in ea utraq; pars contrahentium aequi iure gaudeat. At verò eiusmodi conditionem in contractibus subintelligi; *Reddam tibi pecunias mutuo emptas, nisi Religionem ingressus fuero*, traditio, aut praescriptio Ecclesiae non habet. Neque naturalis aequitas talis conditionem patitur: cum ea in solum commodum debitoris, magnum autem incommodum & gravamen creditoris cedat.

NB. Haec etiam intelligenda non solum de debitis ex contractu oneroso & reciproco, sed etiam de gratuita V. C. donationis obligatione. Ratio, quod postquam liberalis promissio accepta est, tunc ius & actionem promissario. Ergo iniuria ei fieri non impleatur. Excipe, nisi promittens non intendit obligare in eo eventu; si religionem ingredi velit, quod in dubio praesumi potest.

9 Qui ex furto, usuris, &c. debitor est, si ei, cui restituendum esset, tantumdem donet, immemor debiti, non videtur obligatione liberari. Ratio, quod donum gratuitum, & debitum ex iustitia inter se non congruant, ut Apost. ad Rom. II. Nec refert, quod debitor ex furto; si debiti sui memor fuisset, gratiam donasset: quia actualis dispositio voluntatis, non conditionalis in contrahentibus attendenda est. Limita, 1. Nisi fur probabiliter se persuadeat, quod debitor, si rem cognitam haberet, debitum exactum non esset, sed libenter remissurus. 2. Nisi obligatus

restituendi, puta pauperibus, ex iure tantum Ecclesiastico promanet, iuxta ea, quæ supra dixi, tunc arbitrator dici posse Eleemosynas, quæ cum tali obligatione, quamvis non animo satisfaciendi factæ sint, tamen ad eam extinguendam prodesse posse, v. c. Canonici debens propter negligentiam horarum pauperibus, vel ad pias causas, ex impositione pœnitentiæ, immemor huius, curans facere statuam argenteam in templo: Nam leges Ecclesiasticæ debent benignè explicari.

Si debitor ex delicto, v. c. fur, rem restituendam committat Confessario, Confessarius verò defraudet aut fugiat, non liberatur primus debitor. Ratio, quia Res quælibet, si casu pereat, domino suo perit, debitor autem rei debite indeterminatæ, v. c. 10. florenorum ex iniusta venditione adhuc dominus est. Ergo, licet sine eius culpa, v. c. malitia confessarii pereat, ipse id damno accidit, nec aliter censetur esse contentus Creditor.

Quod si verò res aliqua in specie debita fuit, sed iuste v. c. inuenta, vel alias bona fide possessa, tamen interest debitoris, ut non sciatur, restitutionem ab ipso provenire, tunc satisfacit si confessario credat restituendam rem, licet Confessarius defraudet. Ratio, quia in tali casu non obligatur, neque ratione rei acceptæ, cum eam non habeat, neque ratione iniustæ acceptionis, cum ab omni culpa immunis sit, consequenter si res pereat, domino suo perire debet.

¶ (?) ¶

Cc 5 TRA.